

Lars Orrskog:
Planering för uthållighet
 Kungliga tekniska högskolan,
 Stockholm 1993

Bokfloran om "ekologiskt byggande" är mycket stor jämfört med exempelfloran. Intresset för att lära ut och lära sig verkar vara betydligt större än möjligheterna till genomförande. Antalet regelrätta forskningsrapporter är betydligt färre, och riktigt få blir titlarna om man letar efter avhandlingar, särskilt avhandlingar om "ekologisk" översiktsplanering. Mig veterligen är Lars Orrskog vid Arkitektursektionen på KTH den första att (i Sverige) lägga fram en doktorsavhandling i det perspektivet. Avhandlingens stomme är en jämförelse mellan handlingsutrymmet för en kommun vad gäller planering för uthållighet, med de beslut som faktiskt tagits. Den tar med andra ord upp ett väsentligt problemfält.

Redan titeln kan tolkas som en programförklaring i det att den oftast slentrianmässigt använda stämpeln "ekologisk" lyser med sin frånvaro. Valet att översätta Brundtlandkommissionens "sustainable" med "uthållig" i stället för "bärkraftig" indikerar att Orrskog velat ge de samhällliga villkoren lika stor tyngd som de naturgivna. "Bärkraftig" för ju lätt tankarna till ekologernas "carrying capacity", ett av många försök att forma direkta planeringskriterier utifrån naturvetenskap, ett synsätt som Orrskog minst av allt vill ansluta sig till.

Avhandlingen består av tre huvuddelar. Den börjar med en rambeskrivning av vad som kännetecknar det uthålliga samhället, där naturvetenskapliga rön från de senaste trettio årens miljöforskning förvisso får inleda, men där ett samhällsvetenskapligt och ett ideologiskt följer i samma omfång och utförlighet.

Den andra handlar om planering och sönderfaller vid närmare betraktande i tre avsnitt. En öppning om planering och kunskapsbildning, efter vilken man kan välja mellan två parallella "äventyr". Ett normativt och visionärt om den uthålliga staden med exempel på möjligheterna i Huddinge kommun. Ett empiriskt och granskande om hur miljöfrågor hanterats i Huddinge och dess planering.

Avslutningen består av diskussion och slutsatser och är i mycket en upprepande bekräftelse på resonemang som förts genom texten. Orrskog proklamerar behovet av ett paradigmskifte. I ett sådant ingår till exempel att forskning för uthållighet måste bedrivas tvärvetenskapligt, eller att det behövs nya, okonventionella och direkta (sic!) kontakter mellan forskning och praxis. För planerare kommer han fram till tre postulat, som i korthet säger att:

- Uthållighet förutsätter rumsligt tänkande vid integration av verksamheter och natur.
- Uthållighet befrämjas av att utbytet mellan natur och samhälle görs begripligt och lokalt påverkbart.
- Uthållighet uppnås genom att vetenskaplig kunskap möter erfarenhetskunskap.

Den bärande tesen är att uthållighet förutsätter rumsligt tänkande i planering och genomförande. Naturresursanvändning äger bokstavligen rum, och redan det gör problemområdet centralt för arkitekter, oavsett på vilken planeringsnivå man arbetar. I avhandlingen finns alltså stoff till många intressanta och angelägna diskussioner, men som läsare blir man litet villrådig. Det beror delvis på ämnet. Den som ger sig i kast med uthållighetsfrågor måste göra vida utblickar och väva samman kunskap från flera discipliner. Tidiga arbeten på nya fält kan knappast bli annat än inledningar i sökprocesser vilket författaren också

anger som sitt syfte. Syftet med denna anmälan är inte att recensera utan att göra några reflexioner för vidare behandling.

Det är den andra delen, som börjar i kapitel fem, "Planeringsperspektivet", som utgör "själva avhandlingen". I den verklighet som skall planeras ser Orrskog tre trender. Den första är att ansvaret för miljövard ligger hos myndigheter, genomförs i form av restriktioner och uppfattas som hinder. Den andra att byggandet drivs av näringslivet, regleras genom förhandlingar och betraktas som utveckling. Den tredje en förstärkning av det lokala (kommunala) och försvagning det översiktliga (statliga) inflytandet i översiktlig fysisk planering. Orrskog fastställer att planering för uthållighet förutsätter att man måste ändra på de synsätt och den praxis som innebär att byggande får stå för utveckling medan såväl naturvard som planering tilldelas bromsande och restriktiva funktioner, samt att man måste förtydliga sambanden mellan lokala och översiktliga nivåer.

För att undersöka hur planeringen kan genomföras, ställer Orrskog två skolor mot varandra, den "ortogonala" och den "moderna". Den ortogonala hör samman med arkitekters sätt att arbeta och liknar en projekteringsprocess. Till dess egenskaper hör att den skildrar statiska tillstånd, att kunskaper byggs upp erfarenhetsmässigt och överförs i praxis mellan "mästare och gesäll" och att ingivelse eller intuition ges stort utrymme. Den moderna skildrar dynamiska förlopp, kunskapsstoffet är vetenskapligt och byggs upp i demokratiska processer eller dialoger.

Översiktlig planering gäller territoriellt avgränsade nivåer vilket skiljer den från annan planering, men till skillnad från projektering och detaljplanering är den systemorienterad. I översiktlig planering hanteras inte heller expertkunskap som kan optimeras, utan den utövas av kommuner i demokratiska processer. Orrskog förespråkar den "moderna" planeringsskolan, men menar att uthållighetsperspektivet fordrar att processen blir inriktad mer mot kunskapsbildning och problemlös-

ning, mindre mot maktutövning. Han ser ett behov av humanistisk och kritisk kompetens som kan överbrygga klyftan mellan samhällsvetenskap och naturvetenskap.

Grunden för fortsättningen är således att författaren vill visa att den översiktliga planeringens uppgift är att finna lokala strategier för rumslig integration av naturgivna och samhällsformade system, och att han skiljer översiktlig fysisk planering från detaljplanering eller projektering. Uppdelningen är fruktbar, eftersom arkitekter av hävd arbetar på båda nivåerna, men uppenbart är dåligt utbildade för att delta i kommunal planering för uthållighet. Här finns en plattform för en konstruktiv diskussion om arkitektkompetens och utbildningsstrategier.

I kapitel 6, "Den uthålliga staden", formulerar Orrskog en strategi för planering, som kan sammanfattas så, att vi måste tillägna oss större ödmjukhet inför naturen och vår begränsade kunskap om den. Vi måste förstå att och hur lokalsamhällen påverkar och påverkas av omvärlden. Ny "bioteknik" kan hjälpa oss att inordna resursflöden i naturen. ("Bioteknik" är ingen lyckad beteckning eftersom den för tankarna till genteknik eller natur från laboratorier. Vad det är fråga om är att intelligent och medvetet använda den natur som redan finns till att utträta arbete som den gör bättre än våra artefakter). Planeringen kommer nu liksom framgent att präglas av intresseinställningar, inte bara rörande natur och miljö, så processtänkandet är fundamentalt. Processer kan inledas, forskningen har visat att tydliga steg måste tas redan nu för att "tackla systemfel". Det är dags att öppna dialogen och att börja bygga om våra städer successivt. Det är dags att göra upp med central rationalism, funktionsuppdelning och "reningsverksstrategier":

De krav på tydlighet, renlighet och full kontroll som följer ur miljöskyddstraditionen som leder till ensartade verksamheter och segregerade miljöer, utmanas såväl av

den moderna naturvetenskapen som av en emancipatorisk samhällssyn där planering för komplexitet, mångfacetterade strukturer och föränderlighet bejakas. (S. 138.)

Efter strategin kommer en tillämpning i kapitlet om möjligheter i Huddinge. Det är metodologiskt intressant då det baseras på elevprojekt. Avhandlingen rymmer ett slags designorienterat angreppssätt där förslag eller visioner ingår i forskningsmetoden. Dessutom har elevarbetena tillställts kommunen, vilket i det här fallet faktiskt innebär att dialogen rymmer en – låt vara ytterst osannolik – möjlighet att någon tanke eller något förslag kunna slå rot. Man kan alltså skönja ett direkt möte mellan kommunen och forskarvärlden, samtidigt som elever fått tillägna sig kunskap från forskningsfronten.

Vilka är då möjligheterna i Huddinge? ”Den uthålliga staden har inte bara en gestalt, det finns en svärm av möjliga lösningar” (s. 115). Följdriktigt presenteras en provkarta som väl passar strategierna att tackla tydliga systemfel, inleda en successiv ombyggnad samt öppna dialogen. Det är bland annat att förtydliga gränsen mellan stad och land genom att riva gamla vildvuxna villasamhällen för att i stället återskapa gröna korridorer mellan bostadsområden. Det är en radikal omläggning – läs minskning – av vägnätet, och i stället mer plats för spårbinden trafik och sjötransporter. En satsning på lokalt jordbruk kan samordnas med kretsloppsmark för hantering av avfall och spillvatten. Ur social och ideologisk synvinkel är det mycket viktigt att också göra något åt de stora, enformiga stadsdelarna från miljonprogrammets decennium.

I det följande kapitlet konstateras att besluten om miljöfrågor inte kommer högt på agendan. ÖP 90 har en konservativ miljösyn, som lägger tonvikt på naturvård. Planen förutsätter alltfört storskaliga VA-system och vägutbyggnad. Där förespråkas inga ombyggnadsprogram i befintliga områden. Vattendelare eller andra naturgivna formationer an-

vänds inte som gränser för planer. Skillnaden mellan det möjliga och genomförda är med andra ord avsevärd.

Här slutar avhandlingen och resonemangen formuleras till slutsatser. Det är också här läsaren blir villrådig. Vad vill avhandlingen visa? Det framgår att kommunstyrelsen haft ett hundratal ärenden, från översiktsplaner till enstaka motioner, som på ett eller annat sätt hänförs plan-, miljö- eller infrastrukturärenden. Till exempel ett tiotal regionala planer och utredningar, ett tiotal översiktliga markanvändningsplaner samt 32 ärenden angående diverse kommunala program. Ett av dessa 32 kallas ”KTH elevarbeten”. Det vill säga, kan man begära att på basis av mindre än en tretiotvåondels informationsutrymme skulle KS i Huddinge kunna byta paradigm och börja ge nya instruktioner till öP-enheten? Det är säkert inte Orrskogs tanke, men kapitlens ordningsföljd gör att man inte kan undgå att förledas att tro att de givna möjligheterna på något sätt skulle ha varit så uppenbara att de kunde ha behandlats i den givna verkligheten. Samtidigt har avhandlingen redan tidigare visat för läsaren att det i stort sett bara är forskare som kan koppla ärenden som ”1991 års eltariffer” eller ”Ny organisation gatukontoret” till en övergripande uthållighetskontext.

Läsaren har alltid lätt att önska, och det jag i första hand önskat är en jämförelse mellan olika sorters *planering*, ungefär på samma sätt som man kan jämföra konventionell och bärkraftig arkitektur. Om Huddinges beslutsmaskineri (kap. 8) presenterats direkt efter de givna strategierna för uthållighet (kap. 6), hade behovet av nya planeringsformer framstått tillräckligt klart. Efter det kunde möjligheterna (kap. 7) lagts fram och gärna på sådant sätt att elevarbetena fått tala ut litet friare. Från dagens jordnära verklighet, via ”en svärm av möjligheter”, hade författaren kunnat ge sig själv en plattform, för att i brist på empiriskt underlag göra en egen, gärna visionär beskrivning av modern planering för uthållighet; till exempel hur man får acceptans för så radikala

åtgärder som att utrymma och riva ett villasamhälle, stoppa Vägverkets framfart eller lyfta välvilliga förnyelseprogram i betongförorter till kraftfulla tacklingar av systemfel. Det hade nog varit rättvisare mot Huddinge och bättre för avhandlingen att vända på ordningen mellan kapitel 7 och 8.

Jag tror också att det kunde ha hjälpt författaren att knyta samman många av de intressanta men obehandlade påpekanden och uppslag som nu svävar mellan text och kommenterande fotnot. I en fotnot (nr 94, s. 72) sägs att så länge kunskap om miljöproblem härrör från forskare och media varierar det allmänna intresset, och uppstår endast i perioder av direkt erfarenhet, till exempel energikrisen under 1970-talet. Orrskog menar att intresset kommer att öka, eftersom kunskaper kommer att bli mer och mer erfarenhetsmässigt påtagliga, och det är väl en högst trolig tolkning av trender i Sverige idag. Vidare hävdar han att stadsbyggandet har pedagogisk betydelse. Där har jag svårt att se varför han inte också nämner möjligheten att gestalta "erfarenhetsrum" i det hägerstrandska landskapet. Människor efterfrågar dem – det kan man inse av ekoby rörelsen. De får dem inte där de bor – det kan man också lära. Ännu har ingen givit sig i kast med att systematiskt granska ekobyggidéerna som element i kommunal, fysisk planering. Det skulle ha varit relevant i en avhandling på en arkitektskola.

I stället störs jag av en kritisk underton mot arkitekters bristande kunskaper om och intresse för planering. Jag instämmer i att bristerna är påtagliga. Frågan är viktig och vore värd bättre behandling än förstucken kritik mot arkitekters legitima intresse för formande. Orrskogs avhandling visar att problemet är avgörande för arkitektprofessionen och utbildningen. Den visar också att diskussionen skulle vinna på att vi förtydligade skillnaden mellan gestaltning och planering. Inte för att skilja planarbete från projekteringsarbete, planerare från projektör, utan för att urskilja planerings- respektive designmoment på olika nivåer. Allt

byggande innehåller element av "modern" planering, till exempel projektledning, förvaltning eller brukardeltagande. Översiktlig fysisk planering handlar mycket om processer för att styra byggande, och byggprojekt handlar i sin tur om rum och rumsgestaltning. Författaren har visat att designkunskap inte är tillräckligt för den som arbetar med planering för uthållighet, men negligerar frågan om den kan vara nödvändig eller en styrka för den som arbetar i planeringsprocesser som handlar om rum, formande eller byggande. Varför inte ta tjuren vid hornen och diskutera arkitekters potentiella möjligheter att arbeta med modern planering för uthållighet, jämfört med andra planerare? Är designskolning och rumstänkande en för- eller nackdel i en process som fordrar rumsliga strategier, men som uppenbarligen ingen idag behärskar?

Det jag inte saknar i avhandlingen är ytterligare påpekanden om behovet av tvärvetenskap, att uthållighet inte är en fråga om naturvetenskap allenast, att lösningarna inte bara är tekniska utan att det gäller fördelningen och alla människors väl och ve. Det är redan sagt av många och kunde ha kortats ner ytterligare. Vad beträffar paradigmskiftet för författaren ett inte invändningsfritt resonemang om skillnaden mellan den vetenskapliga och den politiska världen. Medan forskare öppet debatterar behovet av nya synsätt skulle man i den politiska världen medvetet tåga till dess att hinderande strukturer kan påverkas. Berlinmurens fall är ett exempel på en sådan förändring, som sker till synes "oförklarligt" fort.

Denna tråd – om dolda förlopp i samhället och deras inflytande på övergripande förändringar, är tyvärr inte behandlad. Det är egentligen nödvändigt i en fråga som i mångt och mycket rör teknik, teknikval och byggande – deras påverkan på och påverkbarhet i planering. Författaren säger visserligen att samhällsbyggandet för uthållighet utmanas av tröga fysiska strukturer, men kommer till den slutsatsen att de tekniska förändringarna är ett mindre problem. Frågan är om resonemanget

är giltigt. År 1979 under konferensen "Teknik för ett lagom samhälle" ställde sig Lars Kristiansson upp och målade upp otroliga scenarier om ett samhälle där varje medborgare kunde köpa sig datorer och sedan sitta låsta vid simulatorprogram eller annan upplevd verklighet. Alla förundrades, många förskräcktes men det enda sätt på vilket vi som var med har agerat är förmodligen att vi idag köpt en CD-ROM och funderar på att koppla upp oss på Internet. Hur detta påverkar kulturer, livsformer och samhällsformer vet jag inte, och inte heller om någon studerar problemet i uthållighetsperspektiv. Jag vill hävda två saker. Den som vill verka för uthållighet kan utnyttja det faktum att smygande trender kan startas utan översiktliga planer. Det kan vi lära av bilens, persondatorns, de miljömärkta tvättmedlens eller returpapperets intåg när vi på Orrskogs försiktiga uppmaning vill sluta använda fossila bränslen, till exempel genom att installera solfångare. Den andra att det är näst intill omöjligt att planera mot trender av det här slaget när de etablerats. Vi kan inte planera bort bilen, möjligen hålla bilismen i schack. Min tes är att Berlinmurars fall, datorexplosioner eller anti-kärnkraftsrörelser kommer som en överraskning av dem som sitter fast i institutioner utan kontakt med sina väljare. Med alla sin förtjänster har Orrskogs avhandling en avgörande svaghet: Den dyker aldrig ner från sin översiktliga nivå. Därmed berövas läsaren (särskilt planeraren) nödvändig och inspirerande kunskap, och därmed är det svårt att oreserverat ta till sig slutsatsen att fysisk, rumslig planering är den lämpliga arenan för hantering av miljöfrågan. Hur mycket man än sympatiserar med tanken.

Jag tror att det i Sverige bara finns tre doktorsavhandlingar som kan räknas till ämnesområdet bärkraftig arkitektur. Krister Wibergs (LTH 1981), Michael Edéns (CTH 1987) och nu Lars Orrskogs (KTH 1993). Jag vet inte om det är symptomatisk för miljöforskningens framväxt, men i Edéns (min) referenslista finns ingen hänvisning till Wiberg (vilket förvånade

mig nu när jag återvände till den), och Orrskog refererar inte till någon av sina föregångare. Det ger intrycket av att några enstöringar tagit sig an frågor där varken förebilder eller kompetent handledning funnits, och där forskarna fått arbeta efter eget kynne. Orrskogs avhandling jävar inte det påståendet. Den är inte formellt upplagd i vare sig teknisk, humanistisk eller samhällsvetenskaplig mening, vilket den har gemensamt med Wibergs och Edéns. Notapparaten ställer läsaren inför tvånget att följa två löpande texter. Om de parallella kommentarerna i fotnoterna skrivits i samma typsnitt som huvudtexten känns det som om de nära nog kunnat konkurrera i omfång. Det är mycket störande, även en icke-formalist vill ha lätt att finna referenser, och det försämrar faktiskt framställningen. Många fotnotskommentarer skulle ha utvecklats och skärpt påståenden i texten till resonemang. Å andra sidan är avhandlingen skriven på tydlig och begriplig svenska, vilket inte kan berömmas nog.

Orrskog använder en liknelse om att forskning är som att fiska med nät. Det som fastnar beror dels på nätets beskaffenhet, dels på fiskaren – personens metodiskhet, ihärdighet eller fantasi. Ett slutomdöme om avhandlingen är att nätet faktiskt fungerar. Löst knutet i vissa punkter, ibland grova maskor och i avsaknad av väsentliga trådar som faktiskt funnits färdiga att väva in. Likafullt ett fungerande nät och det första i sitt slag. Det man önskar av kommande avhandlingar är att de lyckas föra vidare den upptäckarglädje och friskhet som trots alla brister präglar pionjärarbetena, så också Lars Orrskogs avhandling.

Michael Edén
Arkitektur - Byggnadsplanering,
CTH, Göteborg

Anm.: Lars Kristianssons inlägg "Mikroprocessorn" finns återgivet i *Teknik för ett lagom samhälle*. Red.: Tor Kihlman (Tvärtryck. Göteborg 1979).

Arne Gaardmand:
Dansk byplanlægning 1938–1992

Arkitektens Forlag (DK) 1993

Genom att skriva *Dansk Byplanlægning 1938–1992* har arkitekten Arne Gaardmand med stor säkerhet åstadkommit den bok som kommer att betraktas som standardverket i ämnet. Det är ett omfattningsrikt, välillustrerat, lättläst och på alla sätt imponerande verk som tagit upphovsmannen 12 år att slutföra. Gaardmand, som själv är en legendarisk stadsplanerare, beskriver en tid som han själv har varit en mycket aktiv del av, men lyckas trots det hålla en lagom kritisk distans till stoffet. En övertygelse om planeringens nödvändighet kombineras på ett föredömligt sätt med en insikt om dess inbyggda konflikter, brister och i värsta fall direkta faror.

Arne Gaardmand (född 1926) har själv arbetat under mer än 40 år med stadsplanering. Han har därutöver arbetat med undervisning, varit ordförande för Politisk Revy och Dansk Byplanlaboratorium och var under en stor del av 80-talet redaktör för *Byplan*. Det är alltså en minst sagt kunnig ciceron som leder oss genom ett drygt halvsekel av modern dansk historia.

Hans grunduppfattning är att ett lands planläggning speglar dess ekonomiska och teknologiska utveckling och att planeringen intensifieras under perioder när den ekonomisk-administrativa apparaten anser sig ha direkt användning av den. Åsikterna är inte originella, men Gaardmand lyckas väva en mycket övertygande bild av relationerna mellan samhällsutveckling, ekonomi, politik, planering och fysisk form. Det beror inte minst på att han vågar lyfta fram den kritiska debatt som har initierats av andra än personer inom skräret, när det gäller t. ex. funktionalismens stadsbyggande, stadssaneringar och strukturplaner för större stadsområden. Dessa debat-

ter ger djup åt framställningen och bidrar inte minst med tilltalande tidsfärg och mänsklighet. En reflektion man lätt gör som arkitekt är att det är rejält pinsamt att dessa stenar in i tillväxtstatens rationella glasfasader har kastats av konstnärer, författare, journalister, samhällsforskare, sociologer etc., medan de självgoda planerarna i det närmaste helt oreflekterat har fortsatt att förse den politiska makten med ännu fler trubbiga föremål att snitta sönder människors liv med. Att det djupgående behovet av självrannsakan inom kåren påtalas är en av bokens många positiva bieffekter.

Gaardmand urskiljer tre epoker under den tidsrymd som behandlas och dessa perioder har också legat till grund för bokens kronologiska disposition. Den första delen kallas för "Knaphedssamfundet" (1940- och 50-talen) och perioden präglas, när det gäller stadsplaneringen, av relativt små men kvalitetsrika bostadsområden och en medveten utveckling av en professionell kår. Den andra delen kallas "Planeksplosion" (1960–75) och nu handlar det om ekonomisk tillväxt och rekordbyggande när det gäller såväl bostäder och offentliga byggnader som kontor och industrier. Planläggningstakten är enorm, även när det gäller regionala och nationella planer. Expansionen bryts av oljekris och lågkonjunktur. Den tredje delen kallas "Reform og stagnation" (1975–nutid) och perioden kännetecknas av en nedåtgående byggsektor och arbetslöshet. Inom planläggningsområdet sker omfattande förändringar av lagstiftningen, inte minst beroende på ett allt starkare ifrågasättande av planeringens roll, omfattning och medel.

Dispositionen känns helt riktig och författaren lyckas uppehålla intresset genom 300 fullmatade sidor. Man förs hela tiden vidare in i texten och bitvis är det faktiskt så spännande att man har svårt att lägga boken i från sig – när kände man det så senast när det gäller en bok om stadsplanering? Den svagaste avdelningen är emellertid den tredje där Gaardmand låter de planeringsjuridiska aspekterna

ta allt för stort utrymme, på bekostnad av själva stadsbyggandet. Ironiskt nog finns det i just denna del en underrubrik med titeln "Mere bybygning – mindre jura", som påtalar just den här lite torra tendensen inom nutida dansk stadsplanering. Kunde inte Gaardmand låtit sin bok utgöra en välbehövlighet motreaktion, istället för att bidra till att missuppfattningen att stadsbyggande är juridik sprids ytterligare. Jag tycker också att han underskattar miljöfrågornas betydelse och de intressanta stadsekologiska försök som har gjorts i Danmark under senare år.

En av bokens stora tillgångar är att den kan läsas inte bara som en dansk stadsbyggnadshistoria, utan på flera andra lika värdefulla sätt. Att den utgör en intressant dansk samtids-historia har jag redan berört – samhällsdebatt, strider, välfärdsstatens ambitioner och samhällsingenjörernas idéer, drömmar och arbetsmetoder. Genom att Gaardmand på ett så insiktsfullt och kritiskt sätt diskuterar planeringens problem och möjligheter kan boken också läsas som allmän "lärobok" i planeringsämnet. Särskilt värdefullt är att planerarnas tankefigurer och inspirationskällor penetreras. Genom sin rikedom och överblickbarhet kan boken även användas som en ren uppslagsbok i ämnet. Till detta bidrar inte minst personporträtten av kända danska stadsplanerare, t. ex. Peter Bredsdorff, Erik Kaufmann och Steen Eiler Rasmussen. Rubriksättningen är också genomtänkt och gjord på ett sådant sätt att det är lätt att hitta i boken.

Bredden och överblicken har emellertid haft sitt pris och blivit möjlig genom en viss ytlighet. Detta kompenseras av en fyllig litteraturlista, ett sökordsregister och ett föredömligt personregister. Möjligheterna att gå vidare och fördjupa sig är alltså väl tillgodosedda. Notapparaten är också bra, men jag hade gärna sett fler fotnoter när det gäller den allmänna samhällsutvecklingen, där jag tycker att författaren lutar sig lite väl bekvämt mot historiskt allmångods. Många sak- och sifferuppgifter sak-

nar också källa. Mot detta kan man naturligtvis anföra att Gaardmand inte har haft för avsikt att skriva en avhandling och att en så här innehållsrik bok lätt skulle kunna få en helt ohanterlig notapparatur. Men jag vill ändå påstå att bokens allmänna tyngd och värde som historiskt dokument skulle ha ökat om källorna hade redovisats tydligare.

Illustreringen är av precis lika hög klass som texten. Boken har inte mindre än 500 illustrationer varav 125 i fyrfärgstryck. Svartvita fotografier, flygbilder, ritningar, planer i färg, kartor, axonometrier, modellfoton, perspektivskisser, figurer, diagram, teckningar – allt av lika hög kvalitet. Layouten är enkel vilket ger ett passande spelrum för bildmaterialet. Framför allt är korrelationen mellan text och bild i det närmaste perfekt.

Gaardmand avslutar boken med ett efterord. Här vänder han sig med kraft mot de tendenser till korporativism inom planeringen som är ett hot mot demokratin och medborgarnas möjligheter att delta i samhällsdebatten. Korporativism när det gäller planering är, enligt Gaardmand, när personer från de politiska partierna, administrationen, näringslivet, finansvärlden och eventuellt den akademiska världen sluter sig samman i logeliknande konstellationer och tar beslut över folks huvuden, helst bakom lyckta dörrar och utan föregående debatt. En besläktad följeslagare i skumrasket är förhandlingsplaneringen. Som alternativ förespråkar Gaardmand medborgardeltagande, enkla och pedagogiskt anpassade arbetsformer och tydliga alternativ i planläggningen. Genom efterordet pekas alltså även en vettig väg ut mot framtiden. Det är bra avslutningsord i en mästerlig bok som bör läsas av alla som är intresserade av ämnet. Hos mig föder den inte minst en stark längtan efter ett liknande storverk om den svenska stadsplaneringens historia. Känner någon sig kallad?

*Bertil Malmström
Stadsbyggnad, CTH, Göteborg*

Knut Einar Larsen:

Architectural Preservation in Japan

Trondheim: ICOMOS International Committee/
Tapir Publishers, 1994, 204 pp., 75 ill.

As the first one, Dr. Larsen's book fully describes the Japanese architectural preservation appearances in the West.

The questions Larsen concerned are: (1) Does Japanese architectural preservation follow in accordance with internationally-accepted preservation standards? (2) How much modification of the standards has to be taken to meet Japanese natural conditions and cultural traditions? (3) Are Japan's traditions compatible with the universal preservation principles of the Venice Charter (1964) and UNESCO's World Heritage Convention (1972)? (4) What is the specific approaches of wooden building preservation compared with stone or bricks buildings? Larsen sought to deepen these initial response to architectural preservation in question, systematically studied the Japanese architectural preservation from an international standpoint of an architectural historian and preservation theorist.

The book is divided into nine parts: (1) Architectural Preservation – an International Perspective, (2) Cultural Traditions and Values, (3) Cultural Properties: Administration and Legislation, (4) Education and Training in Preservation, (5) Deterioration in Material and Structure, (6) Materials and Techniques in Preservation, (7) Restoration – Authenticity in Design, (8) Management of Preservation Projects, (9) Preservation in Japan: the Unique and the Universal.

Larsen first gives the background of Venice Charter and World Heritage Convention, and then clarifies the terms, due to the Venice Charter lack of definitions of terms, such as preservation, protection, conservation, maintenance, repair, restoration, reconstruction. Japanese equivalents are provided alongside.

While explaining understandings of monuments-values in Europe, Larsen states that, the Japanese historical buildings have been preserved through continuously usage and by periodically repair. The motivation of periodic-repair custom is both natural climate and people's belief.

Historical buildings represent the achievement of humankind. Values of historical buildings include: spiritual, scholarly and instrumental. In Japan, historical buildings and intangible architectural heritage are integrated. That is to say, the Japanese consider their culture heritage as a whole composed of monument itself, knowledge (design, construction), techniques, experience, craftsmen and customs.

Larsen discloses the questions between wooden building preservation and stone or bricks. He also stresses the conflict between universal cultural values and local traditions. Through case studies, Larsen provides ample evidence for the argument that Japanese are sincerely conscious of authenticity of historical buildings. This is mainly shown by (1) the Japanese reuse as much as possible the original material in complete or half-dismantling or partial repair, (2) modular proportion (*kiwari*) and geometric calculation (*kiku*) guarantee the authenticity of the restored historical buildings. Architectural unity is the predominant aim in Japan.

Larsen delineates the Japanese legislation history, administration system and law for protection of cultural properties. Cultural properties in Japan means not only tangible cultural properties but also intangible cultural properties. Intangible cultural properties include traditional techniques and skill. The Japanese law protects the persons and organization who possess knowledge of these techniques as "Holders of Traditional Conservation Techniques".

Three Organizational Holders of Traditional Conservation Techniques are presented. They are responsible for transmitting know-

ledge of traditional techniques in Japan, namely, The Japanese Association for Conservation of Architectural Monuments, which is recognized by the government for competence in carpentry techniques and traditional techniques for repairing historical buildings.

The National Association for the Preservation of Roofing Techniques for Temples and Shrines, for competence in cypress bark roofing, shingle roofing, and thatching.

The Association for the Conservation of Cultural Properties Owned by Two Shines and One Temple in Nikko, for competence in techniques for painting and lacquer in architecture.

Larsen further deals with material and structure deterioration and preservation techniques, which involves ground problem, eaves

sinking, biological deterioration, wood "patina", fire protection, as well as tools and joints.

Dr. Larsen is professor of Architectural History and Preservation at the Norwegian Institute of Technology, Trondheim. From 1984 he started studying the Japanese historic buildings and preservation. Between 1989 and 1990, he was a research fellow in Japan. This book is the result of his work.

This trailblazing work perhaps will inspire more scholars to discover East-West connections with regard to the architectural preservation.

*Qinghua Guo
School of Architecture
Chalmers University of Technology*

Stadens parker och natur
Redaktör: Iréne Tallhage Lönn
Boverket, Rapport 1994:12

År 1992 presenterade Boverket *Storstadsuppdraget*, en förstudie om storstädernas miljö. Bland mycket annat hittar man i denna förstudie uttrycket grönstruktur som samlingsbegrepp för stadens gröna områden.

I tilläggsdirektiven till nya PBL (SOU 1994:36) konstaterar man att:

Den mångfunktionella betydelsen och en strukturell syn på den helhet som de olika delarna utgör bör därför bilda utgångspunkt vid bedömning av erforderliga metoder och medel för skyddet av grönområdena.

Dessa två exempel indikerar en ökande uppmärksamhet på stadens grönska och det är i det sammanhanget som Boverkets senaste publikation, *Stadens parker och natur*, skall ses. Redaktör för boken, som gavs ut i november förra året, är landskapsarkitekt Iréne Tallhage Lönn vid Boverkets stadsbyggnadsavdelning.

Syftet med rapporten framgår av förordet:

Det finns ett behov att samla ihop aktuell kunskap om det grönas betydelse för våra städer och det finns ett behov av en planeringsmodell för grönstruktur. Denna rapport är dels avsedd att ge inspiration och kunskap om parkers och naturs många möjligheter och funktioner i staden. Dels avsedd som ett analys- och planeringshjälpmedel, för att utarbeta en grönstrukturplan som underlag för den översiktliga planeringen.

Boken, som illustreras av många fina fotografier, har disponerats kring de sex funktioner Boverket vill tillskriva det gröna i stadsbygden:

- för människors rekreation, vardagsfritid och hälsa;
- för den biologiska mångfalden;
- som ett stadsbyggnadselement;
- för människors kulturella identitet;
- för stadens hälsa, dvs. luftmiljö och klimat;
- för biologisk kommunalteknik.

Var och en av dessa funktioner har givits ett eget kapitel som på ett heltäckande sätt försöker förankra respektive funktion till rele-

vanta forskningsresultat och -projekt. Den främsta målgruppen är kommunerna vilket bl. a. märks på att varje kapitel avslutas med s. k. temakartor som är tänkta att fungera som stöd för den kommunala planeringens registrering och analys av respektive funktion. Det avslutande kapitlet belyser i mer allmänna ordalag grönstrukturplaneringen samt dess plats i lagstiftningen.

Sammantaget tycker jag att boken utgör en alldeles utmärkt kunskapsöversikt vad gäller grönskan i staden. Efter varje kapitel följer en referenslista som, tack vare sin begränsade omfattning, säkerligen kan bli användbar för många kommunala tjänstemän.

Genom att kapitlen relateras till relevant forskning kommer boken sannolikt även att fylla den viktiga funktionen att vara en länk mellan forskning och praktik.

De många bilderna, som både är vackra och välfunna för sitt sammanhang, bidrar till bokens lättillgänglighet genom att de förtydligar textens innebörd.

Till bokens nackdelar hör att man, trots den goda intentionen att fungera som analys- och planeringshjälpmedel, tyvärr inte lyckats med sammanvägningen av alla de värden man anger att grönstrukturen har. Temakartorna och checklistorna efter varje kapitel blir aldrig sammanvägda till en helhet.

Sättet att illustrera grönstrukturen som gröna sjok på en stadskarta misstänker jag kan leda till en lömsk kartfixering; vissa strukturella samband kan döljas om man slaviskt håller sig till de ytor som är gröna i en kartbild.

Boken ger inte läsaren några ledtrådar om hur framtidens stadsbyggnadsteorier bör vara beskaffade för att komma ifrån den sektorisering som råder och som bevisat sin otillräcklighet vad gäller frågan om en samverkande helhet av stadsbyggnadens beståndsdelar.

Ytterligare en brist är att kopplingen till den översiktliga planeringen endast gjorts i förordet, därefter nämns ingenting om hur grönstrukturen rent praktiskt skall hanteras i planeringen.

Man har heller inte berört hur kommunerna skall hantera relationen stad-land eller tätortsranden. Just tätortsranden, dvs. övergången mellan tätort och omgivande landsbygd, är något som t. ex. PBL-utredningen betonat betydelsen av i framtidens planering och att inte behandla den får nog ses som en brist.

Elias Cornell, en nestor inom arkitekturforskning, har alltid framhållit stad-landförhållandet, "kulturen av stad och land", som något ömsesidigt mycket betydelsefullt. Han ser en fara i den upplösning av detta samband som undan för undan skett. Att inte ens ytligt beröra detta kan i och för sig tyda på medveten begränsning men då borde detta ha kommenterats.

Slutligen vill jag kommentera de enskilda kapitlen. Det är en styrka att boken slår fast att strävandena att bevara och stärka den biologiska mångfalden i staden måste utgå ifrån människornas behov. Senare års diskussion i detta ämne har tyvärr tenderat att överföra de rurala förhållandena till de urbana miljöerna. Debatten är på väg att nyanseras och det är glädjande eftersom staden i sig inte är något eget ekosystem utan en av människan uppbyggd miljö.

Kapitlet om grönskans funktion som stadsbyggnadselement känns lite tunt. Att, som i boken, tala om stadsbyggnadskonst respektive trädgårdskonst som två separata strömningar är att gå runt uppgiften. Det hade nog varit mer givande att försöka fokusera perioder då stadsbyggnad och stadsgröniska ingått symbios, för sådana finns faktiskt. Som exempel kan nämnas att många tyska stadsplaner runt sekelskiftet 1900 genom helhetsanalyser av staden propagerade för en integrerad bebyggelse- och grönplanering. År 1920 fick t. ex. Köln en ny stadsplan där planförfattaren Fritz Schumacher på ett mycket framsynt sätt beskriver motsättningen mellan grönytor och bebyggelse. Till viss del spreds dessa idéer till Sverige men genom att zoneringsplaneringen slog igenom kringgicks integrationsproblemen och -möjligheterna.

Man talar också om att ekonomiska skäl satte käppar i hjulet för många parkplaner. Det resonemanget borde vidareutvecklas; det handlade ju inte bara eller främst om ren penningbrist, snarare är det spekulationen av mark som länge varit förhärskande som förhindrat att fria, obebyggda ytor lämnats kvar i stadskärnorna, och därmed förhindrat tillkomsten av parker.

När den kulturella identiteten behandlas blir det på ett sätt som kan uppfattas som något trevande, att man inte riktigt har grepp om vad man vill skildra. Ett sätt att ge kapitlet mer stadga kunde varit att låta någon person, historisk eller samtida, med utifrånsperspektiv beskriva vad som kan uppfattas som typiskt på en plats. Nu har författarna, genom att välja tre olika orter, velat nå dit på egen hand vilket resulterat i kapitlets något lösa konturer. Infallsvinkeln är i alla händelser intressant och kan därför säkert ge många nya reflektioner hos läsaren.

”Stadens hälsa” tycker jag är ett ganska tvivelaktigt begrepp som borde frångås. Det är missvisande eller rentav felaktigt att tala om staden som ett objekt, ja nästan en person som har en ”hälsa”. Jag vet inte om detta är ett medvetet syfte med användningen av begreppet, det hade i alla händelser varit mer relevant att tala om luftkvalitet och klimat i städer, för det är det som avses.

Intressant att notera, men som inte berörts i boken, är det faktum att trots att klimatdata ofta är tillgängliga, tycks de inte användas i särskilt stor utsträckning. Ingegärd Eliasson, forskare på naturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet, har för avsikt att i ett

forskningsprojekt just undersöka i vilken utsträckning klimatdata finns och används i kommunernas planering. Om det visar sig att klimatdata sällan används vill hon dessutom ta reda på varför. Kanske är sättet att uttrycka sig inom naturgeografi så speciellt att det är svårt för andra yrkesgrupper att ta till sig kunskaperna. Att väcka sådana frågor är intressant i anslutning till luftkvalitet och klimat i städerna.

I kapitlet om kommunalteknik har man, måhända medvetet, undvikit att tala om att våtmarker med tiden kan börja läcka föroreningar om de länge utsatts för stark förorenat vatten. Forskning pågår idag med syftet att utvärdera belastningsgränser i naturliga reningssystem. Utgångspunkten är att man bör vara uppmärksam på förändringar hos djur- och växtlivet i och i anslutning till våtmarker, dammar m. m. Om nu samhället skall övergå till naturliga biologiska och kemiska reningssystem kommer detta sannolikt att kräva ett förändrat beteende. Reningsverkens kvittblivningsprinciper har förlett oss att tro att de kan klara allt. Problemet, som kanske är en möjlighet, är att effekterna av konventionell reningsteknik kan döljas under lång tid medan de naturliga reningssystemen inte ger oss någon chans att gömma felaktigt beteende.

Sannolikt kommer dagens kunskaper om resurshushållning och diskussionen om en bärkraftig utveckling att kräva ändrat beteende avseende bl. a. stadsbyggandet. Bortsett från att boken inte ger oss så mycket mer än några ledtrådar till hur grönstrukturen skall kunna bidra till denna förändring vill jag rekommendera den till alla som berörs av planering.

*Elisabet Lundgren
Stadsbyggnad, CTH, Göteborg*

Thomas Mitchell:
Redefining Designing.
From Form to Experience

Van Nostrand Reinhold, New York 1993

Att omdefiniera design, med undertiteln: från form till erfarenhet, heter en bok av Thomas Mitchell. Han är lärare i Design och dekanus vid Center for Design Process vid Indiana University.

Mitchell sammanfattar och förtydligar en utveckling som till viss del redan har hänt på designområdet. Design då i den engelsk-amerikanska meningen som innefattar både industridesign och arkitektur. Han urskiljer tre utvecklingslinjer: Planering med brukarmedverkan (Collaborative environmental design), att forma (i) ett sammanhang (Contextual design), och att forma det oberörbara (Intangible design).

Brukarmedverkan är beskriven med utgångspunkt från en hel del erfarenhet, bl. a. Mitchells egen. I teorin och i en utopisk förlängning kan man tänka sig att detta får stora konsekvenser på designområdet. Vad sägs t. ex. om: "... så design blir ett sätt att ordna livet, eller utveckla en kultur medan man lever den." (John Chris Jones).

Konstnärlig verksamhet som bygger på sammanhangen står som exempel på design som

söker sig bort från 'ting' och koncentreras på 'process': Teater utan berättelse, musik som inte kan reproduceras, skulptur som tillfälliga installationer. Känslighet för sammanhang är ett centralt begrepp i "Contextual design".

Software till datorer tillhör ett stort område av växande obeerörbarhet – som berör oss alltmer. Men också på detta område finns ett sätt som 'saker' kommer till på, och här är t. ex. gränsen inte så tydlig mellan designer och producent.

Som bakgrund för dessa framtidslinjer gör Mitchell en genomgång av designfilosofierna från industrialismen och framåt; en inblick i modernismens, postmodernismens, och dekonstruktionens tankevärldar. Det är tankeväckande för oss som lever i facit.

I inledningen visar Mitchell sitt huvudintresse, brukarmedverkan, genom ett exempel från New York. Ett institutionsprojekt som av en ganska enig arkitektkår fått fyra olika arkitekturpris (före invigningen) och sedan dömts ut av lika eniga beställare, personal och användare.

Redefining Designing är en välskriven, välillustrerad, och för att vara amerikansk, välgörande koncentrerad bok på 150 sidor. Särskilt med tanke på den omfattande referenslistan och genomgången av en stor mängd konstnärliga verk som ligger bakom Mitchells arbete.

Olof Ribbing
arkitekt SAR, Malmö

John Chris Jones:
Design Methods

(2nd ed.), Van Nostrand Reinhold,
New York 1992

Den som Mitchell framförallt refererar till är den engelske designteoretikern John Chris Jones, vars nyutgivna grundbok, *Design Methods* andra upplaga han också har skrivit ett förord till.

John Chris Jones har skrivit och utvecklat mycket sedan han först gav ut *Design Methods*, 1970. Den ursprungliga systematiska och noggrant presenterade genomgången av designmetoder är kompletterad med tillägg av det han utvecklat dels i en utgåva 1980, dels nu inför andra upplagan 1992.

Komplementen är bara summariska och pålagrade som förord, som verkar ge helt omvända synsätt, men i sin ärliga redovisning blir de till en mer fullödlig designteori: att synlig-

göra designprocessen är fortfarande av intresse, men ödmjukheten i försöket har vuxit med åren. Motsättningen mellan spontant och planerat tänkande kanske kan motverkas med rätt metodik. Att 'sätta stil på saker' (åt andra) förnekar den aktiva sidan av mänsklig intelligens

och kanske just den sida som ger upphov till 'mening'. Närvaron av ett levande sinne är alltid angelägen – "... om ingen skrattar ... (i designprocessen) ... är det nåt som är fel". Och vad är det som gör att en grupp kan fungera kreativt?

Olof Ribbing
arkitekt SAR, Malmö

ABSTRACTS FRÅN DOKTORSAVHANDLINGAR

Qinghua Guo:
The Structure
of Chinese Timber Architecture
Twelfth Century Design Standards
and Construction Principles
 Dep. of Building Design,
 School of Architecture, Chalmers
 University of Technology 1995

This thesis examines the building standards and construction principles prescribed and used in the construction of state buildings of the Song Dynasty (960–1279), China, from the viewpoint of architectural design. It aims to answer three fundamental questions: (1) What measuring system was used in the carpentry design and construction? (2) What building scales and proportions were prescribed for and used in state buildings of the time? (3) What were the interrelations of the structural patterns and roof types, and what were their relationships to the building scales and proportions?

The thesis begins by providing detailed explanations of the highly refined and unique Song period modular system which governed not only the sizes of each individual elements, but also the dimensions of structural grids and the proportion of entire building. This type of modular design was associated with a

range of standard designs. Additionally, the construction methods for assembling and joining were also standardized.

In brief, the state building structures of the Song period were standardized and typified. The thesis provides ample evidence for the argument that the Song design system consists of three coherent and interlocking systems, namely:

EIGHT GRADES. Cross-sections of structural elements were ranked into eight standard grades. New opinions have been suggested as to the interrelationships between the eight grades, which deal not only with the division methods, but also with certain ratios, which unite these basic sizes into an organic whole. The thesis demonstrates that Grade III (the mostly commonly used) was the fundamental unit by which the sizes of others were derived.

MODULAR GRID. Critical structural elements affecting building layout and proportions – such as beam, rafter and column module – are examined. The use of modules based on the Elementary Grade and related to the structural type and bracketing unit (*puzuo*) are clarified.

BUILDING PROPORTIONS. The size and proportion of a building were governed by the Elementary Grade, structural arrangement and roof type. In addition to analyzing the relationships between essential structural requirements and architectural proportions, the thesis exposes the interdependence of roof type and

the length-to-width ratio of the building proper (the building proper indicates the building excluding the roof and the podium).

The thesis studies the five principle structure types: *Diantang* (Palace type), *Tingtang* (Mansion type), *Fengguo* (Palace-mansion type), *Yuwu* (Ordinary-house type) and *Tingxie* (Pavilion type), as well as multistory buildings and annexes. It goes on to elucidate the problem of structural definitions, applications and methods of construction.

Twenty-seven ancient buildings built between 782 and 1357, judged alongside the oldest existing building code, *Yingzao Fashi* (*The State Building Standards*,

Song Dynasty, printed in 1103), serve as the visual and literary evidence for this study.

The thesis includes 110 drawings which serve as the architect's principle language. An annotated translation of Chapters 4 and 5 of the *Yingzao Fashi*, and a descriptive translation of 171 fundamental Chinese architectural terms, mainly drawn from the *Yingzao Fashi* are appended to the main body of the thesis at the end of the thesis.

Key words: Building patterns, carpentry system, Chinese architecture, construction principles, design standards, modular design, proportion, timber structure, units of measurement.

Björn Hedin:
Tracer Gas Measurement Techniques
 – Active methods to identify volumes,
 air flows, flow paths and flow patterns
 in single family houses
 Lund University, Dept. of Building Science
 Lund Institute of Technology 1994

This thesis deals with two different models for the description of a flow system and methods for the identification of these models using tracer gas measurements. The methods have been tested in extensive experiments in four single family houses.

The *idealized multizone model* – which consists of one or more perfectly mixed zones which may be coupled with the flows – has been used to determine air flows and ventilated volumes in single family houses. It is best to let each room be represented as one zone, even though this may result in a large number of zones. Models comprising between four and twelve zones have been used.

The most straightforward method of describing a flow system is by its *weighting function* which expresses the relationship between the injection of tracer gas at one point and the concentration of tracer gas at another point. By injecting tracer gas into all supply air flows and measuring the results in all extract air flows, a number of flow parameters (volume, flow rate, nominal time constant, air change time and air change efficiency) can be determined for each flow path. In

contrast to the idealised multizone model, there is no requirement for perfectly mixed zones. Measurements can therefore be made without mixing fans and with open or closed doors. The main problem in modelling by using the weighting function is that the present method does not include infiltration in the calculations, but regards it as a residual item.

Field measurements show that the tracer gas methods used provide valuable knowledge of how the ventilation system in a single family house works. Nor is it possible to acquire this knowledge without tracer gas measurements. However, one essential limitation of the tracer gas method is that it is a tool which describes only the present situation. It is difficult to generalise the results to cover what happens when conditions change, e. g. when the house is made more airtight, when ventilation is run at a higher speed or when a window is opened. On the other hand, measurements made in houses of the same type and similar conditions exhibit almost identical results. This is encouraging and indicates that results measured in one house can be generalised to other similar houses. It should therefore be possible for a house producer, for instance on the basis of measurements in a reference house, to draw general conclusions regarding all houses of the same type.

Key words: air change efficiency, air change time, building, constrained least square, flow matrix, flow path, identification, impulse response, Kalman filter, tracer gas measurement, tracer gas method, ventilation.

Abdellah Abarkan:
Mediterranean Urban Patterns
An analysis and comparative study of the
Medina of Fes and the city core of Siena
 Dep. of the Theory and History of Architecture,
 CTH, Göteborg, Sweden 1995, 250 pages

This thesis is an analysis and comparative study of medieval Mediterranean urban patterns. With urban patterns is meant the arrangement of houses and public spaces with special regard to the relations between them.

The thesis contains four parts. Previous research on Muslim cities is described and commented in the first part. A difference between research before and after 1960 is noted.

The Medina of Fes is discussed in the second part. In an historical background sketch the foundation of the Medina and its development are presented. The spatial analysis shows that the physical structure of the Medina is based on a primary pattern unit of a square courtyard house with a closed, inward-turned physical structure. A number of these primary units are grouped around a *cul de sac* to form a second-level community unit; a number of these latter form a quarter. The quarters are adjacent and close to each other which means

that the Medina as a whole can be regarded as a complex physical and social unit surrounded with the city walls.

In a comparable approach the physical and social structure of Siena is studied. The primary units here are the *casa corte*, which is similar to the courtyard of the Medina, and the *casa a schiera* which is a filehouse without any comparative physical form in the Medina. These two different primary units engendered two types of building patterns, one in the city centre where courtyard units are grouped around a central square, and the other one in the periphery of the city formed by the alignment of the filehouses along the street.

An attempt to compare the physical and social units in the Medina and Siena is made in the fourth part of this thesis. The primary units, the community units, the quarters and the cities are compared. This comparative study shows that the similarities between the Medina and Siena are much more apparent on the social level and on the level of the smaller physical units, i. e. the habitat, than between the larger social and physical composition of the quarters.

Key words: Medina of Fes, Siena, urban pattern, primary pattern unit, community unit, quarter, physical structure, space analysis, medieval, Mediterranean.

Wang, Jun-Yang:
Substance or Context
– A study of the concept of place
 Dep. of Building Design, School of Architecture
 CTH, Göteborg, Sweden 1995, 287 pages

During the recent decades the concept of place has been treated with intensity and frequency in architectural discourse. Much has been said about such issues as the sense of place, place versus placelessness, the loss of place and so on.

This study surveys the concept of place as a theoretical issue of architecture in terms of two themes: place as substance and place as context. In light of these two themes, three further themes, called "the immediate contextualism", "towards an urban architecture" and "spirits of place", are examined. The survey of "the

immediate contextualism" starts from a shift from place as substance to place as context in the changing ideals of architecture during the second half of the 20th century. With the survey of the themes of "towards an urban architecture" and "the spirits of place", however, a re-shift from the place as context to place as substance becomes necessary, since what it is about with the first shift from place as substance to place as context on an architectural plane is, in the last analysis, not so much an issue of place as context as an issue of place as substance on an urban plane, namely, our cities.

In regard to the changing nature of our cities, the study ends with an argument for open-minded concepts of place to rise to the challenge of new places.

Key words: architecture, place, architectural theory, urban discourse.

Granskare

Artiklarna i *Nordisk Arkitekturforskning* nr 1, 1995 är vetenskapligt granskade av minst två av nedanstående personer:

Hans Andersson, professor, arkeologiska inst., LU; *Ingela Blomberg*, tekn. dr, BOOM-gruppen, KTH; *Margareta Bäck-Wiklund*, professor, inst. för Socialt arbete, GU; *Mari Clark Nelson*, fil. dr, Mitthögskolan, Östersund; *Michael Edén*, tekn. dr, sektionen för Miljövetenskap/Arkitektur, CTH/GU; *Håkan Forsberg*, fil. dr, Stadsbyggnad, CTH; *Conny Jerkbrant*, arkitekt, Bebyggelsevård, CTH; *Björn Linn*, professor, Arkitekturhistoria, CTH; *Jerker Lundequist*, professor, Projekteringsmetodik, KTH; *Björn Malbert*, tekn. lic., Stadsbyggnad, CTH; *Alberto Pérez-Gómez*, professor, McGill University, Montreal; *Boris Schönbeck*, docent, Bebyggelsevård, CTH; *Knut Strömberg*, docent, Stadsbyggnad, CTH; *Anne-Marie Tillman*, tekn. dr, Teknisk miljöplanering, CTH; *Finn Werne*, docent, Formlära, CTH; *Ola Wetterberg*, fil. dr, Stadsbyggnad, CTH; *Thomas Wikström*, tekn. dr, Byggnadsfunktionslära, LTH; *Anne Marie Wilhelmsen*, professor, Husbyggnad, CTH.

Kommande nummer av NA

Vol. 8, No 2: *Tid*

Temaredaktion: *Jerker Lundequist*

Vol. 8, No 3: *Arkitektur & semiotik*

Temaredaktion: *Ole Møystad* och *Gunnar Parelius*

Vol. 8, No 4: *Arkitekturologi*

Temaredaktion: *Niels Albertsen* och *Jerker Lundequist*

Övriga föreslagna teman

Arkitektutbildning

Ansvarig: *Lilian Christina Andersson* och *Finn Werne*

Arkitektur & konstruktion

Ansvarig: *Jerker Lundequist* och *Finn Werne*

Arkitekturens tolkning och gestaltning

Ansvarig: *Christina Redvall* och *Lars Jadelius*

Kvinnor & arkitektur

Ansvarig: *Lars Jadelius*

Industriarkitektur

Temaredaktion: *Magnus Rönn* m. fl.

KONTAKTA redaktionen om Du vill föreslå ytterligare tema eller är intresserad av att medverka med artiklar eller i temaredaktion. Även artiklar utanför aktuella teman är välkomna.

Abstracts:

Nordisk Arkitekturforskning

(Nordic Journal of Architectural Research) Vol. 8, Nr 1, 1995

Street Cleaning, Disposal of Latrine and Waste. Medieval Technics illustrated by Archaeological Material from Visby

Gun Westholm, The Museum of National Antiquities, Stockholm.

Street cleaning and the disposal of latrine and waste have not been seriously studied until recently. Even today, few aspects of medieval research are impaired by so many prejudices and such automatic interpretations as sanitary matters. On the basis of the large body of archaeological material from the medieval town of Visby, these matters are discussed.

This article is a revised version of an article published in 1991 (*Gotlandia Irredenta*. Ed.: Robert Bohn. Sigmaringen).

Health and City-Cleaning During the 19th Century

Hans Nilsson, Linköping University, Sweden.

During the later part of the 19th century a long series of important reforms were carried out for the purpose of improving the health of the Swedish population. A new health care statute and building by-laws were passed in 1874. These reforms also had an influence of the appearance of the cities. The purpose of the article is to describe some parts of this development on the basis of a local example, the city of Linköping.

Urbanism, Forms of Life and the Problem of Waste Management

Anna-Lisa Lindén, Department of Sociology, Lund University.

The paper starts with a theoretical discussion about individual versus collective behavior in urban society. The classical theories of Ferdinand Tönnies and Georg Simmel are starting

points in a discussion which ends in modern theories of urbanism as a way of life. In modern urbanism three spheres of life are distinguished; the private sphere, the neighborhood sphere and the public sphere. Especially the social structuring of the neighborhood sphere seems to be extremely important in processes of behavior change, e. g. in measures of waste management and energy saving.

The second part of the paper centers on urbanism and forms of life in Sweden. A discussion follows on social segregation, housing management and forms of tenure which ends in identification of different forms of life in the Swedish housing market, the rental sector, the cooperative sector and the private sector. The sectors are empirically described in social, demographical and physical variables. The three forms of life give a common background for individual behavior of its members as well as for the households, but differs in creating processes of collective action. The analysis of waste management in the three forms of life has in depth interviews as empirical material.

Environmental Evaluation of Buildings – A survey of possibilities and problems

Martin Erlandsson & Dag Lundblad,

Department of Building Sciences, Royal Institute of Technology, Stockholm.

There are different ways to assess environmental impacts caused by the building market and there are also different users of assessment methods. This article suggests how different concepts can be developed and applied to evaluate building products and constructions from an environmental point of view. Some crucial issues regarding different life cycle phases are also discussed.

Home on the Range: Planning and Totality

David Kolb, Bates College, Maine, USA.

A somewhat different version of this paper was read at the Center for Sustainable Cities at the University of Kentucky, which has developed a significant type of participatory planning process. This paper first appeared in *Research in Phenomenology* under the topic "Deconstruction and the Architecture of the Uncanny", Volume XXII, 1992, published by Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, N. J.

The Primacy of Perplexion.**Working Architecture through a Distracted Order of Experience. Part I**

Katja Grillner, McGill School of Architecture, Montreal, Canada & Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden.

The issues addressed in this article moves around a central concern of mine, which is, in its essence, ambiguous. It is idealistic in the sense that it does not give up the belief in the possibility of living a responsible life, within a world of individuals and materiality. It is nihilistic in the sense that it avoids accepting any structures that are higher than the individual, that claim the right to, on an extra-human ground, conduct our decisions. The ambiguity is inherent but, I would argue, necessary. The article has been divided into two parts. Part I puts forward the theoretical position on which the further analysis is grounded and discusses the literary space of Virginia Woolf's novel *Jacob's Room* as a model for a 'distracted order' of reality. Part II discusses Steven Holl and Lebbeus Woods' respective works (texts and projects), focusing on the possibility of making an architecture that communicates through a 'distracted reality' and the two architects' very different approaches to responsible 'professional' action in today's society.

Waste on the Architect's Desk

Conny Jerkbrant, History of Architecture, Chalmers University of Technology, Gothenburg.

Town and Countryside**– Development of Specific Local Knowledge in Recycling Processes**

Eivor Bucht, Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp, Sweden.

Röda Ladan [The Red Barn]:**Selective Demolition in Practice**

Johanna Persson, Gothenburg.

Science, this Journal and the Outside World

Inger Bergström, Basic Design, Chalmers University of Technology, Gothenburg.

Lars Orrskog: Planning for Sustainability

Reviewed by *Michael Edén*

Arne Gaardmand:**Danish Town-planning 1938–1992**

Reviewed by *Bertil Malmström*

Knut Einar Larsen:**Architectural Preservation in Japan**

Reviewed by *Guo, Qinghua*

Parks and Nature of the City

(Ed.: *Irène Tallhage Lönn*)

Reviewed by *Elisabet Lundgren*

Thomas Mitchell: Redefining Designing.**From Form to Experience**

Reviewed by *Olof Ribbing*

John Chris Jones: Design Methods

Reviewed by *Olof Ribbing*

Anvisningar för medarbetare i Nordisk Arkitekturforskning

Nordisk Arkitekturforskning är en vetenskaplig tidskrift och ett forum för debatt om arkitekturforskningens problem och metoder. Tidskriften ges ut av Nordisk förening för arkitekturforskning och vänder sig till alla med intresse för forskning och debatt om den arkitektoniska miljön. Den kommer ut med fyra nummer om året och varje nummer innehåller vetenskapliga artiklar, debattinlägg, recensioner samt information om konferenser, kurser, tjänster och annat.

Vetenskapliga artiklar antas först sedan två granskare godkänt artikeln för publicering. Debattartiklar, recensioner och annat granskas och antas av redaktionen.

REDAKTIONEN består av Jerker Lundequist (ansv. utg.), Christina Redvall (red. sekr.), Gunnilla Enhörning (bitr. red. sekr.), Ola Wetterberg (kassör), Lilian Christina Andersson, Lars Jadelius samt Finn Werne. Redaktionen ansvarar för samordning och handläggning av löpande ärenden.

TEMAREDAKTION utses för varje nummer av redaktionen. Alla är välkomna att lämna förslag på tema eller att anmäla sitt intresse att delta i det redaktionella arbetet. Temareaktioner utsedda för kommande nummer presenteras löpande i tidskriften.

Även om tidskriften arbetar med temanummer antas artiklar som inte berör det aktuella temat.

MANUSKRIFT (skrivet på danska, norska, svenska eller engelska) vill vi ha tillsänt oss utskrivet i fyra exemplar tillsammans med separat illustrationsoriginal. Vi vill dessutom ha texten på diskett med angivande av ordbehandlingsprogram. Manuskripten skall vara korrekturlästa samt försedda med ingress (30 à 40 ord), en ungefär lika lång abstract på engelska, rubrik, mellanrubriker, bildtexter samt referenser och bildförteckning. I manuskriptet skall tydligt markeras var eventuella bilder skall placeras. Artikelns längd skall helst ej överstiga åtta sidor. En sida i tidskriften innehåller ca 4 000 tecken.

Varje författare skall också skicka med ett foto samt en kortfattad presentation av sig själv med angivande av titel, ev. anställning vid institution eller företag, en mycket kortfattad beskrivning av det aktuella forskningsområdet samt adress och telefonnummer.

REFERENS till föregående artikel i tidskriften bör, första gången den nämns, skrivas *Nordisk Arkitekturforskning*, år: nr, s. I fortsättningen kan den förkortas *NA* år: nr, s.

SÄRTRYCK av enstaka artiklar kan beställas genom redaktionen. Ett särtryck på upp till 16 sidor med färgomslag kostar ca SEK 3 000 för en upplaga om 200 exemplar om den beställes i samband med tryckningen.

Adress:
Nordisk Arkitekturforskning
Chalmers tekniska högskola – Arkitektur
412 96 GÖTEBORG

Address:
Nordic Journal of Architectural Research
Dep. of Architecture
Chalmers University of Technology
S - 412 96 GOTHENBURG, Sweden

Telephone: +46 31-772 24 56, Telefax: +46 31-772 24 61, E-mail: redvall@arch.chalmers.se